

Nr 47

Av herr Helén m. fl., om statligt stöd åt Norrland.

(Lika lydande med motion nr 57 i Andra kammaren)

Befolkningsutvecklingen i landet är starkt varierande. Den främsta orsaken till befolkningsförändringarna synes vara den skiftande utvecklingen inom olika delar av näringslivet. De mest industrialiserade och urbaniserade områdena har kännetecknats av en stark folkökning medan de områden där areella näringar, främst jord- och skogsbruk, är eller varit dominerande präglas av vikande befolkningsciffror. Orsaken till den befolkningsmässiga stagnationen inom jord- och skogsbruksområdena är främst de omfattande rationaliseringsåtgärder som vidtagits för att ge dessa näringar en ekonomisk utveckling motsvarande övriga delar av näringslivet. I de flesta fall torde de vidtagna rationaliseringsåtgärderna ha varit nödvändiga. I många delar av landet har det minskande behovet av arbetskraft inom jord- och skogsbruket kunnat kompenseras av ökande efterfrågan på personal inom industri- och servicenäringar. I de landsdelar där en tillräcklig expansion av industri och service inte kommit till stånd har resultatet blivit en växande arbetslöshet och därav följande avflyttning och folkminskning. Till de områden som särskilt drabbats av denna utveckling hör främst Norrland samt de inre delarna av Dalarna, Värmland, Dalsland samt Gotland.

I november 1969 hade storstadslänen — Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus län — 22 465 lediga platser och 6 060 anmälda arbetslösa. Det innebär 380 lediga platser per 100 arbetslösa. Vid samma tid hade skogslänen — Norrlandslänen samt Värmlands och Kopparbergs län — 8 277 lediga platser och 15 168 arbetslösa motsvarande endast 55 lediga platser per 100 arbetslösa. I Norrbottens län fanns i november 622 lediga platser och 4 083 arbetslösa d. v. s. 15 lediga platser per 100 arbetslösa.

Befolkningsförändringarna följer samma mönster. Medan invånarantalet i storstadslänen under 1969 ökade med 39 300 minskade det i skogslänen med 8 100, varav Norrlandslänen svarade för den dominerande delen eller 6 900. Enbart i Norrbottens län minskade befolkningen under 1969 med 2 900 personer.

Den fortgående avfolkningen skapar stora problem. Den befolkning som bor kvar i avfolkningsbygderna får en allt sämre tillgång till butiker, kommunikationer, samhällsservice etc. Avfolkningen tenderar därigenom att stimulera till ytterligare avfolkning. Vikande befolkningsunderlag innebär att grunden för en rad servicenäringar försvinner. Detta betyder ökad arbetslöshet och därigenom ytterligare framtingad avflyttning. Också för många i produktiv ålder innebär en flyttning till andra landsdelar en svår påfrestning genom att de rycks ur sin sociala miljö.

Avfolkning betyder att områdena delvis blir otillgängliga också för rekreations- och fritidssyften. Alltför stora avstånd till kommunikationer och service innebär att området blir otillgängligt för en stor del av turisterna och för dem som söker vila och avkoppling.

De problem i samband med avfolkning, som hittills pekats på, är väsentligen av bestående karaktär. Därtill kommer att en snabb omstrukturering är ägnad att öka de svårigheter som oundgängligen följer av förändringar i ekonomiskt och befolkningsmässigt avseende. Vi har redan framhållit situationen för de äldre i avfolkningsområden. Dessa är ofta känslomässigt starkt bundna till hemtrakten och torde i regel ha särskilt svårt att anpassa sig i en ny miljö. De torde också ha svårare att ersätta de sociala kontakter som nödvändigtvis bryts vid en flyttning till en annan del av landet. Också i de expansiva orter dit befolkningen från avfolkningsbygderna flyttar uppstår problem vid en alltför snabb inflyttning. En snabb utbyggnad är ofta svår att förena med ambitionen att skapa en god samhällsmiljö och innebär också en ekonomisk påfrestning för de berörda kommunerna. I vissa områden har också bostadsproduktionen svårt att hålla jämna steg med inflyttningstakten. Detta skapar sociala problem för såväl de inflyttande som dem som redan bor i området.

De åtgärder som bör insättas för att undvika en stark avfolkning mildrar också de mer övergångsmässiga avflyttningsproblemen. Men dessa motiverar att man utöver mer långsiktiga åtgärder insätter stödåtgärder vars verkan kan sägas vara övergående.

Prioriterings- och serviceorter

Svårigheterna med att få till stånd en önskvärd etablering av företag i Norrlands inland sammanhänger i väsentlig grad med den osäkerhet som präglar området. I motion till 1969 års riksdag (nr 385) framhöll folkpartiet:

Men en betydande del av skulden till att lokaliseringpolitiken inte lyckats i inlandet torde emellertid böra tillskrivas det förhållandet att man är osäker om inlandstätorternas framtid. Det förefaller troligt, att utflyttningen från dessa glesbygder kommer att fortsätta, kanske i snabbare takt, och därmed försvagas också tätorterna inom området och deras möjligheter att erbjuda en godtagbar service utan alltför stora uppoffringar av den kvarboende befolkningen blir mindre. En sådan osäkerhet om framtiden är en dålig jordmån för initiativ av ortens egna invånare och den bidrar också till att avskräcka företag på annat håll från att förlägga filialtillverkningar till dessa tätorter.

Är detta antagande riktigt, framstår det som särskilt angeläget att vidtaga åtgärder för att övervinna denna osäkerhet om framtiden. Det kan ske endast på ett sätt: statsmakterna måste uttryckligen garantera dessa tätorters framtid genom att avgiva ett klart löfte om att ett antal stödjepunkter i inlandet skall erhålla det stöd de behöver för att fylla sin uppgift och ge en god service, även om avfolkningen fortsätter och de berörda kommunernas ekonomi därigenom ytterligare försvagas.

Den gemensamma arbetsgruppen för samarbete i industrilokaliseringsfrågor mellan regeringen och Sveriges industriförbund har nyligen lämnat en mer preciserad redovisning av lokaliseringsförutsättningarna för 29 orter. 15 av dessa orter ligger inom det

område, Norrlands inland och Norrbottens kustland, som 1968 års lokaliseringsutredning i sitt betänkande "Lokaliserings- och regionalpolitik" (SOU 1969:49) föreslår bli föremål för särskilda lokaliseringspolitiska stödinsatser. Dessa 15 orter kallas av utredningen "prioriteringsorter", och det speciella lokaliseringsstödet föreslås av utredningen i princip begränsas till dessa orter.

Regeringens hittillsvarande prioritering i fråga om de utvecklingsbara orterna i Norrland kan främst sägas innebära en negativ utfästelse. Man har bedömt vilka orter som är lämpliga för industrietablering men inte givit dessa orter några garantier för framtiden. Därigenom har man i stor utsträckning skapat ett intryck av att övriga orter inte kan påräkna någon positiv ekonomisk utveckling men inte gjort några utfästelser om utvecklingen inom de utvalda orterna.

1968 års lokaliseringsutredning framhåller:

För att bästa möjliga effekter av prioriteringen skall kunna nås, anser utredningen det nödvändigt med klara uttalanden från statsmakternas sida, att man avser att även på längre sikt stödja prioriteringsorterna i en sådan omfattning att en tillfredsställande samhällsservice kan garanteras.

Det antal orter som föreslås bli prioriteringsorter är starkt begränsat och täcker på intet sätt de områden som hotas av avfolkning. Även om antalet prioriteringsorter — som utredningen själv framhåller — kan utvidgas måste det med nödvändighet bli fråga om ett begränsat antal orter om det skall bli möjligt att genom stödinsatser åstadkomma på längre sikt ekonomiskt utvecklingsbara orter som kan tjäna som centralorter i expansiva regioner. Prioriteringsorterna kommer inte att kunna räcka för att ge tätortsservice åt alla delar av Norrland.

Därför bör en mer begränsad statlig utfästelse utsträckas till ytterligare ett antal orter utöver de s. k. prioriteringsorterna. Om större delen av Norrlands inland skall kunna ha tillgång till ett minimum av samhällsservice, krävs att statens utfästelser utsträcks också till orter som ligger i regioner i vilka det framstår som osannolikt att den negativa befolkningsutvecklingen skall kunna brytas. Därigenom kan vid sidan av prioriteringsorterna ett nät av serviceorter upprättas, som kan tjäna som stödjepunkter och garantera de kvarboende rimlig service under lång tid och även ge besked till dem som överväger att i sådana orter starta verksamhet. I så fall bör anges en minimitid under vilken samhällsservicen kommer att upprätthållas. Självfallet är det omöjligt att i så många orter garantera att samhällsservicen under alla omständigheter skall upprätthållas i full omfattning i evärdeliga tider. Statens utfästelser bör i första hand omfatta den tid som nu i någon rimlig mening kan överblickas. Garantin bör gälla en godtagbar standard beträffande kommunikationer, skolor, butiker, samlingslokaler m. m.

Företagsvänligt klimat

Som framhållits bl. a. av LO-ordföranden Arne Geijer och 1968 års lokaliseringsutredning är det önskvärt att stödet till det norrländska näringslivet i större utsträckning bör inriktas på generella åtgärder. Målet bör vara att skapa ett företagsvänligt

klimat i området, som dels kan stimulera till företagsetablering, dels ge företagen expansionsmöjligheter också på längre sikt. Ett företagsvänligt klimat skapar goda förutsättningar för att det norrländska näringslivet får en utvecklingsfrämjande utformning. Generella åtgärder minskar riskerna för rubbade konkurrensförhållanden och felsatsningar. Inom ramen för ett näringsvänligt klimat kan de företag som själva visar sig livskraftiga utvecklas.

a. Kommunikationer.

Kommunikationerna är en viktig sektor där generella åtgärder är lämpliga. En revision av järnvägens frakttaxor framstår som önskvärd för att mildra Norrlands geografiska nackdelar. På samma gång som frakttaxorna utgör ett hinder för den norrländska industri som är inriktad på försäljning utanför Norrland utgör de i vissa fall ett skydd för den norrländska industri som främst är inriktad på den norrländska marknaden. I samband med den föreslagna revisionen av frakttaxorna bör olika taxesänkningalternativ studeras med syfte att finna den för Norrland gynnsammaste taxekonstruktionen. Ett av de alternativ som bör prövas är en differentierad taxa vid transport till respektive från Norrland. En sådan skulle medge större möjligheter för det norrländska näringslivet att konkurrera utanför Norrland samtidigt som konkurrensläget för den norrländska hemmamarknadsindustrin inte försämras. En bibehållen hög frakttaxa i riktning mot Norrland skulle dock medföra att den del av den norrländska industrin som är beroende av varor från områden utanför Norrland i mindre grad skulle få del av de mer fördelaktiga frakttaxorna. Den stigande beskattningen på frakter drabbar det norrländska näringslivet särskilt hårt och är ytterligare ett skäl för sänkta frakttaxor.

Även persontaxorna spelar en viktig roll för Norrland. Kostnaderna i tid och pengar för transport av människor medför för Norrland en allvarlig konkurrensnackdel. Det framstår som angeläget att reducera denna nackdel genom att både skapa högklassiska och snabba persontransportmedel och större rabatter av långa resor. De långa avstånden gör att inrikesflyget för Norrlands del har större betydelse än för någon annan landsdel. Enligt nu gällande principer får kommunerna bära en stor del av det ekonomiska ansvaret för anläggandet av flygplatser. Motivet för detta är främst att det för kommunen innebär en stor fördel att få en flygplats. Men för många hårt ansträngda Norrlandskommuner innebär det en orimlig ansträngning om de själva skall svara för en flygplats som sannolikt är avsedd att betjäna en stor region. Statsbidrag till flygplatser främst i Norrlands inland framstår som lika naturligt som bidrag till buss- och järnvägstrafiken i samma områden. Av motsvarande skäl kan det diskuteras om huvudregeln, att varje transportmedel skall bära sina egna kostnader, skall gälla även för Norrlandsflyget. Detta krav gäller inte för alla järnvägslinjer i Norrland, inte heller alla busslinjer. När det gäller sjöfarten har man uppgivit kravet på att transporter till Norrland skall bära hela kostnaden för isbrytningen. Mot den bakgrunden framstår det som naturligt att Norrlandsflyget inte belastas med alla de kostnader som företagsekonomiskt är tänkbara. En befrielse från flygplatsavgiften på 15 kronor borde övervägas.

Även telekommunikationerna spelar en mycket stor roll för möjligheterna att trots långa avstånd upprätthålla ett modernt näringsliv. Kostnaderna för telefonsamtal mellan Norrland och övriga delar av landet är betydande. Det kan diskuteras, om nuvarande avgiftsprinciper är helt rimliga. Större teleregioner bör övervägas.

b. Skatter m. m.

Den särskilda arbetsgivaravgiften motverkar att arbetstillfällen skapas och försämrar förutsättningarna för nuvarande arbetstillfällen. I områden med stor arbetslöshet framstår arbetsgivaravgiften som en olämplig form av beskattning. Vi hemställer därför, att 1968 års lokaliseringsutredning skyndsamt behandlar frågan om ett regionalt slopande av arbetsgivaravgiften.

Andra former av skattelindringar som bör prövas för att skapa ett näringsvänligt klimat i stödområdet är snabbare avskrivning av industribyggnader. Investeringar i stödområdet framstår genomsnittligt som förenade med större risker. Det är då rimligt att dessa kompenseras genom förbättrade avskrivningsmöjligheter. Befrielse från eller lindring av energiskatten är ytterligare en åtgärd, som skulle vara ägnad att mildra Norrlands konkurrensnackdelar liksom en revision av taxan för elkraft.

c. Utbildning

En förbättrad utbildning i Norrland bör ingå i ansträngningarna att skapa ett mer näringsvänligt klimat. Den högre utbildningen är koncentrerad till södra och mellersta Sverige i högre utsträckning än vad som motiveras av befolkningens geografiska fördelning. I samband med den högre utbildningens starkt växande omfattning bör möjligheter finnas att förbättra utbildningsförhållandena i Norrland.

Högre utbildad arbetskraft önskar ofta arbete på eller i närheten av utbildningsorten. En utbyggnad av den högre utbildningen i Norrland skulle därför i hög grad vara ägnad att skapa underlag för det allsidiga arbetskraftsutbud som är en förutsättning för utveckling av samhällsservice och näringsliv i Norrland.

De expansionsplaner som finns för i huvudsak Umeå universitet är otillräckliga för Norrlands behov av högre utbildning. En snabb utbyggnad av högre teknisk utbildning i Norrland är starkt önskvärd. Förutsättningarna för universitetsfilialer i Norrland bör närmare undersökas liksom möjligheterna att ge den tekniska forskningen större resurser genom ett tekniskt forskningsinstitut. En samlad plan för utbyggnad av den högre utbildningen i Norrland bör utarbetas.

Direkta stödåtgärder

Även om strävan bör vara att i största möjliga utsträckning få till stånd generellt verkande metoder för att stimulera utvecklingen av näringslivet i Norrland, kommer vid sidan av dessa även i fortsättningen direkta stödåtgärder att vara nödvändiga. Skäl talar för att dessa direkta lokaliseringåtgärder i högre grad bör stimulera användning av arbetskraft, eftersom det yttersta syftet med lokaliseringstödet är att skapa sysselsättning. Detta gäller främst inlandet. Kravet på rimlig lönsamhet får

självfallet inte uppges, men det är uppenbart att av två alternativa projekt med motsvarande produktivitet är det som skapar sysselsättning för fler att föredra. Tillgång på god arbetskraft är inlandets kanske främsta fördel. Det är rimligt att samhället då inriktar stödet så att det attraherar arbetskraftsintensiva industrier framför kapitalintensiva.

Exempel på åtgärder som är direkt inriktade på användning av arbetskraft är förutom slopande av arbetsgivaravgiften stöd till utbildning av arbetskraft vid nyetablering av företag. Detta är mycket betydelsefullt i områden där man tidigare inte har erfarenhet av industri av ifrågavarande karaktär. Genom ett sådant stöd kan man bidra till att de nackdelar övervinns som sammanhänger med att arbetskraft i det norrländska inlandet ofta kräver utbildning innan den kan insättas i industriell verksamhet.

Lokaliseringsstöd bör även kunna utgå till serviceanläggningar och serviceföretag i de fall service av berört slag saknas i området eller i fråga om utbyggnad av befintlig anläggning i de fall andra anläggningar inte riskerar att genom stödåtgärden få ett försämrat konkurrensläge. Stöd bör i vidgad omfattning kunna utgå även till turistanläggningar.

Såväl svensk som utländsk turism förväntas öka i Norrland som en följd av kortare arbetstid, förbättrade resemöjligheter och ökad befolkningstäthet på många håll. Turistanläggningar har på många håll i Norrland goda utvecklingsmöjligheter. Den sysselsättningseffekt som skapas av turistanläggningar torde vara betydande. Till de arbetstillfällena som skapas vid anläggningarna och därav följande indirekta sysselsättningseffekter kommer de arbetsmöjligheter av olika slag som den ökade turisttillströmningen medför.

Företagarföreningarna

Företagarföreningarna bedriver en betydelsefull verksamhet i Norrlandslänen. De bör erhålla ökade resurser så att de kan utöka den service de ger företagen. Marknadsföring av företagens produkter är en uppgift där företagarföreningarna ger särskilt de mindre företagen ett värdefullt stöd. Företagarföreningarnas rådgivnings- och konsultverksamhet för främst mindre och medelstora företag är betydelsefull för näringslivets utveckling i Norrland. Denna verksamhet har i vissa fall på grund av bristande resurser fått inriktas på främst företag som drabbats av svårigheter. Det är väsentligt att stödet till företagarföreningarna vidgas så att de inte tvingas in-skränka rådgivningsverksamheten för de företag som har en gynnsam utveckling.

Företagarföreningarna har för budgetåret 1970/71 anmält behov av bidrag till sina administrationskostnader med ca 8,4 milj. kr. Kommerskollegium tillstyrker bidrag med detta belopp. Kollegiet anser att anslaget är nödvändigt för att företagarföreningarna skall kunna få en basorganisation med tillräcklig kapacitet bl. a. för att kunna utföra de arbetsuppgifter som staten ålagt dem. Departementschefen har för ändamålet föreslagit endast 7,4 milj. kr. Anslaget för företagarföreningarnas administration bör därför uppräknas med 1 milj. kr. till 8,4 milj. kr.

Jordbruk

Jordbruket utgör fortfarande en av de största näringarna i Norrland. En stor del av befolkningen har sin huvudsakliga inkomst från jord- och skogsbruk. Det finns anledning att utgå från att jordbruket också i fortsättningen kommer att ha stor betydelse för befolkningens försörjning. Jordbrukets betydelse förstärks av att brukarna i stor utsträckning är äldre och därför har särskilt svårt att övergå till annan sysselsättning i området eller flytta till andra delar av landet.

Genom 1967 års riksdagsbeslut avskaffades arealbidraget liksom leveranstillägget på mjölk och ersattes med särskilt övergångsbidrag. Denna omläggning har för mjölkproduktionen och därmed för jordbruksnäringen i Norrland betytt en försämring. Genom den utglesning som skett bland producenterna har bland annat transportkostnaderna starkt fördyrats, vilket förorsakat ytterligare försämrad lönsamhet. Ett återställande av det extra mjölkpristilläggets realvärde synes vara väl motiverat. Inflationen har urholkat mjölkpristilläggets värde med ca 25 %, varför en uppräknings motsvarande denna procentsats bör ske.

För att få statliga rationaliseringslån krävs att jordbruket uppfyller bestämmelserna för KR-jordbruk. Detta har, särskilt för Norrlands del, lett till att önskvärda investeringar i vissa fall har förhindrats. Lånebestämmelserna framstår som alltför stela och en uppmjukning som motiverad. De geografiska förhållandena i Norrland gör det på de flesta håll naturligt att kombinera jord- och skogsbruk eller att ha jordbruket som komplettering till annan sysselsättning. Lånestöd bör kunna utgå även till deltidjordbruk och sådana jordbruk som delvis bärs upp av skogen.

Statlig verksamhet

Statliga företag kan vara ett värdefullt bidrag till det norrländska näringslivet. I vissa fall talar sociala skäl för att verksamhet i statlig regi startas eller upprätthålles trots att den företagsekonomiskt inte bär sig. I regel bör dock ställas samma krav på statliga företag som på enskilda. De måste vara självbärande och på längre sikt utvecklingsbara. Förlustbringande statliga företag utgör ett bräckligt underlag för Norrlands framtida utveckling. När statliga företag startas i Norrland bör det ske planmässigt som ett led i ett näringspolitiskt program för landsdelen.

Delar av den statliga förvaltningen torde utan olägenhet kunna flyttas till Norrland. Kontaktintensiva förvaltningsenheter bör kvarligga i Stockholm, men många enheter har inte sådana behov. Den pågående utredningen förutsätts framlägga förslag i detta avseende.

En utvecklingsplan för Norrland

Ovan har pekats på en rad åtgärder som bör vidtas på kortare eller längre sikt. Det är viktigt att insatserna samordnas. Detta bör ske genom en samlad utvecklingsplan för Norrland. I folkpartiets motion till 1969 års riksdag, II:385, framhölls:

En utvecklingsplan för Norrland med mål för utvecklingen inom olika delregioner är enligt vår uppfattning något som snarast möjligt måste föreläggas riksdagen. Det är givet, att man därvid kan tvingas konstatera, att den negativa utvecklingen delvis

måste gå vidare, så att vissa områden har att räkna med en successiv avfolkning. Detta kan i och för sig vara psykologiskt besvärligt att offentliggöra i en plan med statsmaktens auktoritet, men enligt vår mening är det ändå övervägande positivt att människorna får ett klart besked om vad de bör räkna med för framtiden. Och de negativa klarläggandena uppväges ju också av att andra regioner i Norrland får klart besked om att statsmakterna kommer att satsa på att garantera dem en positiv utveckling. Detta förutsätter givetvis att utvecklingsregionerna inte ligger så glest att det skapas stora sammanhängande avvecklingsområden utan rimlig geografisk anknytning till någon utvecklingsregion, vilkas enda alternativ då skulle bli total avfolkning.

En utvecklingsplan för Norrland bör utgöra underlaget för ett näringspolitiskt program som skall tjäna som ledning för statens mera långsiktiga norrlandspolitik. Länsprognoserna innehåller värdefullt material för en sådan utvecklingsplan, men de befriar inte staten från skyldigheten att lägga fram en klar målsättning beträffande sina egna åtgärder.

Den mera långsiktiga statliga Norrlandspolitiken bör inte bedrivas utan en klar målsättning på grundval av en samlad regional planering. Men önskemålet om en samlad utvecklingsplan får inte betyda att nu föreslagna konkreta åtgärder fördröjs.

I särskilda motioner göres utöver nedanstående vissa hemställanden i anledning av vad som anförts i denna motion.

Med hänvisning till ovanstående hemställes,

I. att riksdagen måtte uttala

1. att staten i enlighet med vad i motionen anföres bör garantera att utöver de s. k. prioriteringsorterna samhällsservicen kommer att upprätthållas i ett antal serviceorter i Norrlands inland,

2. att stödåtgärderna i större utstäckning bör inriktas på generella åtgärder ägnade att skapa ett företagsvänligt klimat, varvid bör övervägas bl. a. revisioner av frakt- och persontaxorna samt teleavgifterna,

3. att en snabb utbyggnad av den högre tekniska utbildningen i Norrland är starkt önskvärd samt att förutsättningarna för universitetsfilialer i Norrland bör undersökas,

4. att de direkta stödinsatserna i högre grad bör inriktas mot arbetskraftsintensiv och särskilt sysselsättningsskapande verksamhet,

5. att lokaliseringstöd i vidgad omfattning bör kunna utgå till turistanläggningar samt även till serviceanläggningar, i enlighet med vad som anförts i motionen;

II. att riksdagen måtte besluta, att anslaget Bidrag till företagarföreningar m. fl.: Administrationskostnader räknas upp med 1 milj. kr. till 8,5 milj. kr.

Stockholm den 14 januari 1970

Gunnar Helén (fp)

Olle Dahlén (fp)

Axel Andersson (fp)

Ruth Hamrin-Thorell (fp)

Stig Stefanson (fp)

Eric Peterson (fp)